

Innhold

Innledning	15
Læring og livsutfoldelse	16
En presentasjon av bokas kapitler	20
Temaer med betydning for læring og livsutfoldelse	20
Livets ulike arenaer – erfaringer, utfordringer og mulige løsninger	21
Litteratur	23
Kapittel 1	
Barnet, familien og «det offentlige»	25
<i>Og så kom hun</i>	
<i>John-Ingvard Kristiansen</i>	
De indre utfordringene	27
Tapte drømmer?	28
Den mulige krise	29
Sårbarhet, avhengighet og overganger	31
De forbudte følelsene	32
De interne utfordringene	33
Familien som omsorgsarbeidere	33
Foreldre som treningsterapeuter	34
Foreldre som administratorer	35
Det sosiale livet	36
Relasjoner i familien	36
De ytre utfordringene	38
Det gode liv, virkelighet og mulighet	41
Mestring av det umulige?	42
Litteratur	46

Kapittel 2

Å være aktør i eget liv	49
<i>Et omsorgsetisk blikk på selvbestemmelse og beslutningsstøtte sammen med personer med multifunksjonshemming</i>	
<i>Anita Gjermestad og Synne N. Skarsaune</i>	
Omsorgsrelasjoner som et vilkår	50
Omsorgsetikk som rettesnor for omsorgsrelasjoner	51
Teoretisk ramme for aktørskap	52
Aktørskap som et medfødt og relasjonelt fenomen	52
Aktørskap som dialogisk fenomen	53
Aktørskap som kroppslig fundert	53
Aktørskap i samspillet mellom Eli og Jon	54
Aktørskap, selvbestemmelse og beslutningsstøtte	56
Et faglig rammeverk for beslutningsstøtte – «Listening to those rarely heard»	57
Elementene i rammeverket	58
Å identifisere beslutninger sammen	60
Å lytte og bygge kunnskap sammen	61
Å utforske muligheter og mulige tolkninger sammen	61
Ta beslutninger og handle ut fra disse sammen	62
Viktigheten av å dokumentere sammen i hele prosessen	62
Litteratur	63

Kapittel 3

Det nære språket – språkmiljø	65
<i>Grunnleggende forhold for utvikling av gjensidig forståelse</i>	
<i>Turid Horgen</i>	
Hvorfor språkmiljø?	66
Stier til det nære språket	67
Kommunikasjon	68
To kommunikasjonsmodeller	70
Presise signaler eller gjensidig tilpasning	71
Med kroppen i verden	73
Å se følelsene uttrykt med kroppen	75
Kroppslig dialog	76
Tre dialogformer	77
Den selvregulerende andre	77
Den samklingende andre	78
Den understøttende andre	78

Grunnleggende nærværende	79
Språk som verdens grenser	79
En språkkultur	80
Litteratur	81
Kapittel 4	
Deltagelse og engasjement	83
<i>Knut Slåtta</i>	
Hva menes med deltagelse?	84
Hva er engasjement?	87
Livskvalitet, engasjement og deltagelse	88
Livskvalitetsseminarer	90
Deltagelsesplaner	91
Deltagelse, engasjement og læring	98
Litteratur	99
Kapittel 5	
Musikkens muligheter	101
<i>Musikk som støtte i kommunikasjon og samspill</i>	
<i>Signe Maja Galaasen</i>	
Musikk i møtet med barn med funksjonshemming	102
Musikk og funksjon	103
Musikk i samspill	103
Musikk som forløser av følelser	104
Musikk som støtte for motoriske og kognitive ferdigheter	104
Musikkens elementer	105
Tempo og rytme	105
Dynamikk: styrkegrad i endring	106
Tonehøyde, melodi og klang	106
Musiske møter, å dele følelser	106
Thomas og stjernedrysset	107
Thomas og tromma	109
En tankefull frokostosang med Åsmund	110
Vekstsoner	112
Åsmund er lei seg	113
«Musikk er vel det egentlige språket»	114
Litteratur	115

Kapittel 6**Skoledagen** 116*Grunnleggende forhold for læring og utvikling for elever med omfattende funksjonsnedsettelse**Turid Horgen*

En skole for alle? 116

Elevers behov, læringsform og læringsart 118

Om læreplanverk – fagfornyelsen 119

Grunnleggende ferdigheter – for hvem? 119

Livsmestring – for alle 120

Rett til spesialundervisning 121

Å lete etter muligheter 122

Utviklingsmodell 122

Rammeplanen for barnehagen 123

Ny kunnskap – tverrfaglig behov 124

Nytutviklet kompetanse – intervjuundersøkelsen 124

Grunnleggende forhold 126

Smertefrihet og velvære 126

Dekke primære behov 127

Hjelpemidlene er der 127

Trygghet og gjenkjenning 128

Kommunikasjon – absolutt grunnleggende 128

Grunnleggende ferdigheter for personalet 129

De to neste kapitlene om skole 130

Litteratur 130

Kapittel 7**Eksempler fra en skoleuke** 133*Om planlegging, sanseforutsetninger og mulige skoleaktiviteter**Turid Horgen*

Planer, struktur og fleksibilitet 133

Ressurser for best mulig valg 134

Alt i hverdagen har pedagogisk potensial 135

På vei mot engasjerende og gledesfylte aktiviteter 137

Elevers sanseverden 137

Å rette øyne og ører mot omverdenen 138

Verden vi sanser med kroppen 139

Eksempler fra en mulig skoleuke 140

Måltidets og stelletts muligheter 140

Morgensamling 141

Fellesdrama – eventyret i leketøysbutikken	142
Tirsdagsmusikken	143
Hjelp til bevegelse	144
Fys.-mus. – fysioterapi til musikk	144
Tur- og ridedag	145
Fryden over basseng	146
Fredagsdansen	146
Det hvite rommet	147
Å snakke sammen med pust og lyd	148
Litteratur	149

Kapittel 8

En ny lærerrolle mellom kunnskap og væren	150
--	------------

Om viktige forhold i den gode skoledagen

Turid Horgen

Relasjonen	150
En lærerrolle – mellom kunnskap og væren	151
Læringspotensialet	152
Det kroppslige nære språket	153
Nær i fysisk forstand	153
Nær, oppmerksom tilstedeværelse	154
Å se, høre og kjenne eleven	155
Flere tema i nær kroppslig dialog	155
Tre tema peker seg ut	156
Tema 1: Å regulere viktige forhold	156
Tema 2: Å klinge sammen i lydlig dialog	157
Tema 3: Å rette seg sammen mot noe utenfor de to	158
Den understøttende andre – utvide opplevelsesverden	159
Følelsenes betydning	160
Personlig og følelsesmessig engasjert	161
Gjenkjenning og læring	162
Blikk på struktur som hjelpemiddel	162
Struktur som omvei?	163
Å påvirke i hverdagen	164
Gjenkjenning i handling	165
Åpnende nå-øyeblikk	166
Glede, utfoldelse og engasjement	167
Litteratur	168

Kapittel 9**Mangfold som berikar** 171*Barn med omfattande funksjonsnedsettingar si deltaking i barnehage- og skolemiljøet**Herlaug Hjelmbrække*

«Han var ein ressurs for skolen vår» 173

Openheit og dialog 174

Støtte 175

Aktivitet og deltaking 176

Overgang frå barnehage til skole for Lotte 178

Med Lotte i midten 179

Kompetanseutvikling 180

Universell utforming 183

Nettverksbygging 184

Beredskapsplan 184

Joakim og dei gode hjelparane hans 184

Samarbeid om å legge til rette 185

Gode relasjonar og kjenslemessig utvikling 187

Å vere i ein samanheng 188

Litteratur 190

Kapittel 10**Medelevers kompetanse** 192*Eirik Dahl*

Annstein og hans medelever 194

Medelevenes kunnskap 195

Medelevenes oppfatning av sin egen betydning (sjølvverd) 196

Medelevenes empati 197

Medelevenes evne til kommunikasjon og samspill 198

Medelevenes verdier, holdninger og refleksjoner 200

Medelevenes tanker om hva de har lært 203

Eleven med multifunksjonshemming og kompetanseutvikling hos medelever 203

Litteratur 205

Kapittel 11**Tilpassede spill, hobbyer og hyggeaktiviteter** 206*Knut Slåtta og Espen Ursin*

Kjennetegn ved tilpassede fritidsaktiviteter 207

Tilpassede hobbyer 207

Tilpassede spill	207
Tilpassede hygge- og samværsaktiviteter	208
Utvikle tilpassede fritidsaktiviteter	208
1 Behovsanalyse og målvalg	208
2 Vurdering av individuelle forutsetninger	208
3 Idédugnad	209
4 Valg av idé – konkretisering av aktivitetens innhold	210
5 Anskaffelse av nødvendig materiell	210
6 Utprøving og evaluering. Full klaff? Endre innhold? Forkaste ideen?	210
7 Utarbeide beskrivelser av aktiviteten	210
8 Etablere rutiner til bruk i hverdagen	211
9 Evaluering og revisjon av aktivitetens innhold, varighet og hyppighet	211
Tilpassede spill – eksempler	211
Bents ballspill og vibrospill	211
Tilpassede hobbyer – eksempel	214
Vidars musikkhobby	214
Tilpassede hygge- og samværsaktiviteter – eksempler	215
Anne går i vannet	215
Bjerg får hånd- og fotmassasje	217
Fritidsaktiviteter og valgfrihet	218
Litteratur	218

Kapittel 12

Med mulighetenes briller	219
---------------------------------------	-----

Videoopptak som redskap til utvikling av felles forståelse og fagmiljø

Mette Løvås og Turid Horgen

Inspirasjon fra spedbarnsforskningen	219
Praktiske tips	220
Før vi starter opp	220
Om utfordringer og løsninger	221
Relasjon og ressurser	221
De to sammen	221
Det som mestres i relasjonen	222
Ressursorientering	223
Handlinger vi håper går godt	223
Å velge videoopptak	224
Veiledningsmetoden Marte Meo	225

Om Marte Meo	225
Alt er gyldig i dialogen	225
Avdekke ny utviklingsstøtte – en detektivjakt	226
Viktig innretting i arbeidet	227
Alles erfaringer og kunnskap er ressurser	227
Se, høre og oppleve det vi ofte ikke har ord for	227
Reflektere over det som skjer	228
Maja og Mette, et eksempel	229
Videoklipp fra et møte i Læringslandskapet	229
Samspillet og samhandlingens potensial	229
Nøyere blikk på samspill og dialog	230
Betingelser for utfoldelse og læring	230
Den næreste utviklingssonen	231
En vending – noe nytt skjer	231
Avsluttende ord	232
En inspirerende vei mot videre utvikling og læring	232
Litteratur	232
Kapittel 13	
Støttmateriell for god praksis	234
<i>Espen Ursin og Knut Slåtta</i>	
Personlige presentasjoner	237
Eksempel: «Hei, Jeg heter Bjørg»	237
Eksempel: «Mine interesser»	242
Framstillinger som omhandler kommunikasjon	245
Eksempel på kommunikasjons- og aktivitetspass:	
Snakk med meg!	246
Framstillinger som omhandler gjøremål i dagliglivet	251
Eksempel: «Slik blir de deiligste retter til»	251
Regelmessig revisjon er nødvendig	254
Litteratur	254
Kapittel 14	
Et godt hjem	255
<i>Organisering av tjenester som sikrer kvalitet for mennesker med omfattende funksjonsnedsettelse</i>	
<i>Steinar Nevland</i>	
Virkemidler for kvalitetssikring av et godt hjem: Sju søyler	256
Søyle nr. 1: Myndighetskrav er gode sjekklister for kvalitet	256
Søyle nr. 2: Systematisk innsats er nødvendig	259

Søyle nr. 3: Fagadministrative systemer sikrer kvalitet	262
Søyle nr. 4: Arbeidsmiljø fast på agendaen	263
Søyle nr. 5: Veiledning er nødvendig	264
Søyle nr. 6: Viktigheten av tverrfaglig samarbeid	266
Søyle nr. 7: Kontinuitet er en forutsetning for kvalitet	267
Vi er ferdige – det er nå jobben begynner!	269
Avslutning	269
Litteratur	270
Kapittel 15	
Ulike perspektiver former veilederrollen	272
<i>Sissel Sollied</i>	
Fortellingen om Marius	273
Tre perspektiver som former rollene	281
Et eksempel på en veiledningsprosess fundert i et dilemmaperspektiv	282
Avrundning	283
Litteratur	285
Kapittel 16	
Modell i habiliteringsarbeid	287
<i>Variert fungering innebærer varierte tiltak</i>	
<i>Karl Jacobsen</i>	
Forskning på relasjonen mellom kognitive og emosjonelle prosesser	287
Hjernelesjoner	289
Manipulering med stimuli	290
Atferdstilstander hos mennesker med alvorlig psykisk utviklingshemming	291
Relasjonen mellom våkenhet og emosjoner	293
To kasus: Gerd 7 år og Espen 12 år	294
Gerd 7 år, ytre regulering av nevrologisk aktivering	294
Ytre stabilisering	295
Kommentar	295
Espen 12 år, en komplisert stabilisering av visuell oppmerksomhet	296
Indre forhold	296
Ytre tilpasninger	298
Resultater	298

En modell	298
Sluttkommentar	301
Litteratur	301
Forfatteropplysninger	304
Stikkord	307